



מתווה לתוכנית לימודים בחינוך תעבורתי לכיתות י' (הסילבוס)



תוכן עניינים

3.....	פתח דבר
3... ..	השינויים והתמורות העוברים על עולם התעבורה, הבטיחות בדרכים והחינוך לבטיחות בדרכים
5.....	הנחות יסוד ונקודות מוצא
6.....	מטרות כלליות
7.....	עקרונות התוכנית
7.....	עקרונות הקשורים לתוכן
8.....	עקרונות הקשורים לארגון הלמידה
8.....	היבטים הקשורים לנהיגת צעירים
10.....	מאפייני קבוצת הגיל (כיתות י' – קבוצת הגיל: 15 - 16)
10.....	מאפייני קבוצת הגיל וביטויים בנהיגה
11.....	שיטות ודרכי הוראה
13.....	נושאי התוכנית

פתח דבר

תאונות דרכים בישראל הן תופעה שכיחה ביותר והמאבק בהן הוא מהיעדים החשובים ביותר הניצבים בפני בחברה. לתאונות הדרכים שלושה גורמים: **גורם התשתית** (מצב הכבישים, שילוט והכוונה וכו'), **הגורם הטכנולוגי** (מצבם המכני של כלי הרכב) ו**הגורם האנושי** (התנהגותם בדרך של הנהגים ומשתמשי הדרך האחרים).

בכל הנוגע לגורם האנושי, שיעור מעורבותם של צעירים בתאונות דרכים גבוה יותר משיעורם בקרב אוכלוסיית הנהגים כולה. לכן נדרשת הכשרה של הנהגים הצעירים לנהיגה נכונה, המבוססת על הבנה מעמיקה של פעולת הנהיגה, במטרה למנוע או לפחות להפחית את הסיכון התעבורתי. החינוך התעבורתי נועד להשפיע על הגורם האנושי. במובנו הרחב, חינוך תעבורתי הוא חינוך לעיצוב תרבות נהיגה ותרבות התנהגות בדרך. **תרבות נהיגה** מושתתת על האופן שבו שוקל אדם את מעשיו, וכתוצאה מכך מאופיינת התנהגותו בהתחשבות ובסובלנות. תרבות ההתנהגות בדרך היא היכולת ליצור מגוון של תשובות לבעיות ולמצבים הנקרים בדרך, באופן מושכל ומודע ולא כתגובה אינסטינקטיבית. תרבות נהיגה באה לידי ביטוי באופן ההתנהגות של אדם עוד בטרם יציאתו לדרך, במהלך הנהיגה ועד שמסתיימת הנסיעה.

המטרה של תוכנית הלימודים "חינוך תעבורתי" היא להעלות למודעותו של המשתמש בדרך התנהגות נאותה יותר, הנובעת מתוך הבנה פנימית של יכולותיו ומגבלותיו של האדם, מהבנת הצורך בויתור לזולת והתייחסות נאותה לאנשים שיש לחלוק איתם את הדרך. החינוך התעבורתי מיועד, בין היתר, להקנות כלי חשיבה שיאפשרו קבלת החלטות מושכלת. הספר שלפנינו מאגד את מכלול התכנים המרכזיים הדרושים להכשרת הצעיר בשלב של טרום הנהיגה. בשלב הבא, שלב לימוד הנהיגה, ירכוש הצעיר את המיומנויות המעשיות הנדרשות לנהיגה ואף ייחשף לתכנים עיוניים נוספים הרלוונטיים לאותו שלב. מאחר שעולמות התחבורה, הבטיחות בדרכים והחינוך לבטיחות בדרכים הם דינמיים מאוד ועתירי שינויים ותמורות, תורת החינוך התעבורתי מתעדכנת מעת לעת וספר זה בא לענות על הצורך הזה.

השינויים והתמורות העוברים על עולם התעבורה, הבטיחות בדרכים והחינוך לבטיחות בדרכים

עולמות התעבורה, הבטיחות בדרכים והחינוך לבטיחות בדרכים עוברים שינויים ותמורות ללא הרף, ולכן תורת החינוך התעבורתי חייבת להתעדכן מעת לעת.

שינויים בסביבת התעבורה

- **מרכיב הרכב:** כלי הרכב הופכים מתוחכמים, מהירים ומשוכללים יותר, ואיתם הופכת מטלת הנהיגה מורכבת יותר ורב הצורך בידע, בתרגול ובניסיון. נוספו אמנם מערכות תומכות בטיחות המקלות על הנהג, אך מאידך-גיסא התרבו הגורמים המסיחים את דעתו של האדם בתוך הרכב – השעונים והמתגים הרבים וכן מערכות המולטימדיה – ומחוצה לו, ולכן נדרשת מיומנות גבוהה של שליטה וריסון, להפניית הקשב להיבטים חיוניים ולפיצולו בין משימות שונות. ההכרה של הנהג במגבלותיו תסייע לו להתמודד עם מטלת הנהיגה ביתר הצלחה.
- **מרכיב התשתית:** מספר כלי הרכב הנעים בכבישים גדל מאוד ועימם הצפיפות במרחב התעבורה. תשתית התעבורה בארץ נמצאת בתהליך מתמיד של שינוי והתפתחות – מספר הכבישים גדל, התווספו פתרונות הנדסיים מגוונים (גשרים, מנהרות, מחלפים, מעגלי תנועה ועוד) ושילוט ותמרורים המנתבים את דרכם של הנהגים ומכתיבים את מהירות הנסיעה. רשת הכבישים הפכה מסובכת יותר ועל הנהג לדעת להשתמש בה כראוי ולהתמודד עם כל אלה, על כן נדרשת ממנו מיומנות גבוהה.
- **החוק:** החוקים, התמרורים, סימני הדרך והתקנות משתנים ללא הרף במטרה להתאימם לתנאים המשתנים, ועל הנהג להיות מעודכן ומסוגל ליישם את ההוראות במהלך התנהלותו. הדרישה לציות לחוקים מצד האזרחים ובפרט מצד הצעירים, מחייבת חשיבה והיערכות מתמידות במיוחד של מערכת החינוך. ככל שתוכנית הלימוד תשכיל להבהיר את הגיונו של החוק וחיוניותו, כן היא תוכל לתרום לשיפור המצב.
- **האדם:** קצב השינויים המתחוללים בתקופה המודרנית הוא מהיר והם מקרינים ומשפיעים על תחומי חיים רבים במיוחד בקרב הצעירים. האנשים הצעירים הם הצרכנים העיקריים של הפיתוחים הטכנולוגיים – המחשב, האינטרנט, הטלפון הנייד, האפליקציות, הרשתות החברתיות ועוד. לכל אלה השפעות רבות על דפוסי ההתנהלות בכביש – ישירות ועקיפות, גלויות וסמויות. החברה הישראלית גם נדרשת להיאבק יותר ויותר באלימות הפושה בה למיגורה ולהגברת הסולידריות, ההתחשבות והסובלנות, להקפדה על הציות לחוק ועוד.

שינויים בתהליך ההכשרה והרישוי לנהיגה

במשך שנים עסוקים אנשי מקצוע בעיצובו של מודל נכון להכשרת הנהג – שינויים אחדים כבר התממשו ועוד רבים נכונ. אחד השינויים הגדולים שנעשה לפני שנים אחדות קשור לתהליך מדורג של קבלת רישיון והליווי של מבוגר שכרוך בו. תוכנית לימודים בחינוך התעבורתי מביאה בחשבון תמורות שונות בתהליך ההכשרה לנהיגה, כולל שינוי בגיל תחילת לימוד הנהיגה, תופעת האופניים החשמליים ועוד.

שינויים במודעות ובידע הרב על נהיגת צעירים ובתפיסת ההוראה

משנה לשנה גוברת המודעות לסוגיית הנהגים הצעירים והצטבר ידע מדעי רב שעל בסיסו נרקמה תוכנית לימודים חדשה המתייחסת אליו.

שינויים בתפיסות ההוראה ובאמצעי ההוראה

תפיסות חדשניות הנוגעות לדרכי ההוראה ולשיטות ההוראה התבססו, ועל-פיהן פותחה התוכנית החדשה להוראת הנושא. בעשור האחרון חלו גם התפתחויות דרמטיות באמצעים הטכנולוגיים שיכולים לעמוד לרשות המורים והתלמידים, ותוכנית הלימודים החדשה תעשה שימוש פורה בכל אלה.

שינויים בגיל הלומדים

- תהליכים אחדים האיצו בצורך להוריד את גיל הלומדים את התוכנית ואת הנחלתה בכיתה י'.
- שינויים במבנה הלימודים בחטיבה העליונה של בית-הספר התיכון, ביטול בחינות הבגרות בכיתות י' וריכוזן בכיתות י"א-י"ב, מתוך מגמה להקצות פנאי בכיתות י' לפעילויות לימודיות-חינוכיות בעלות ערך מיוחד.
 - ירידה בגיל של המתעניינים בנושאי נהיגה ולימוד נהיגה, ירידה מסוימת בגיל שבו מתחילים ללמוד נהיגה והגיל המותר לקבלת רישיון נהיגה ("רישיון הנהיגה המדורג"). לכך יש להוסיף את נטייתם של התלמידים להזדרז להוציא רישיון נהיגה על אופנועים קלים, וכמובן הציבור של בני ה-16 ומעלה הרוכבים על אופניים חשמליים, אשר זקוק להיתר נהיגה רשמי ולהכרת מרחב התעבורה וחוקי התנועה.

הוראת החינוך התעבורתי בכיתה י' יכולה לזמן העמקה בנושאים אלה בכלל ולשמש הכנה לקראת מבחן התיאוריה בפרט, מעט לפני כניסתם של בני הנוער למירוץ להשגת רישיון נהיגה וראשית נהיגתם בפועל.

הנחות יסוד ונקודות מוצא

- בתהליך לימוד הנהיגה, כמו בנהיגה עצמה, משולבים היבטים עיוניים והיבטים מעשיים. במסגרת תוכנית החינוך התעבורתי אין כוונה ללמד את בני הנוער "נהיגה". את המיומנויות המעשיות של הנהיגה ירכשו הלומדים רק בשיעורי הנהיגה הנלמדים בבתי-הספר לנהיגה ובאמצעות מורה לנהיגה. גם כמה מן הנושאים העיוניים יילמדו באופן יעיל וטוב יותר במכונת לימוד הנהיגה ובאמצעות המורה למהיגה.
- התרומה המשמעותית של שיעורי החינוך התעבורתי היא ביצירת התובנות הקשורות לבטיחות ולביסוס התשתית העיונית להבנת מטלת הנהיגה (היבטים טכנולוגיים, חוקיים, אישיים-רגשיים, חברתיים ועוד).

- מהלך הנהיגה כרוך בקבלת החלטות, וככל שיהיו בידי הנהג כלים רבים ויעילים יותר לקבלת החלטות נכונות ההולמות את ההתנהלות בדרך, כן תצלח הנהיגה בדרכים.
- הנהיגה היא מטלה ניהולית אשר משמעה, בין השאר, ניהול סיכונים, ניהול רגשות, קבלת החלטות ונשיאה באחריות. תוכנית הלימודים תיגע בהיבטים אלו.
- הנהיגה היא מטלה המשיקה למספר רב של תחומים: חברתי, חוקי, ערכי, פיזיולוגי וחושי, פסיכולוגי, מכני-טכנולוגי ותפקודי-התנהגותי. על התוכנית להתייחס לתחומים האלה, ולשלבם בלימוד לכדי מכלול.
- לנהיגה יש הקשר חברתי עמוק במיוחד בגיל הצעיר. הנוסעים ברכב משפיעים מאוד על החלטותיו של הנהג, ולעיתים אפילו כאשר אינם מלווים את הנהג נמשכת השפעתם באמצעות נורמות המשותפות לנהג ולחבריו שהשתרשו בקרבם. התוכנית מתייחסת גם להשפעתם ולתפקידם של החברים ולהתמודדותו של הצעיר איתם.
- לנהיגה ולאופן מימושה ממד ערכי עמוק, והיא מבטאת פעמים רבות קונפליקט בין ערכים מקובלים בחברה לבין נורמות נפוצות של התנהגות בדרך. התוכנית תתייחס לדו-ערכיות זו כמוקד לחשיבה וללמידה. וזאת, משום שבחיי היום-יום טבוע הקונפליקט הזה בעומק תהליך קבלת החלטות הקשורות לנהיגה. התמודדות גלויה עם הדיסוננס הערכי יאפשר התמודדות חינוכית אמיתית ובלתי מתחסדת.
- הנהגים הצעירים מייחסים לנהיגה משמעויות שמעבר למשמעות הפונקציונלית שלה – העברת האדם וכלי הרכב ממקום למקום. יתרה מזו, בעיני בני הנוער קבלת רישיון הנהיגה הפכה להיות אחד מטקסי ההתבגרות, ואולי אף "תעודת הבגרות" האמיתית. התוכנית עשויה להקנות כלים להתמודדות עם שלב המעבר הטעון הזה אשר שלושה מהיבטיו החשובים הם: הדימוי העצמי, הנורמות החברתיות והלחץ החברתי.
- מעבר לשליטה במיומנויות הנהיגה המעשיות – המיומנויות הפיזיות-מוטוריות – יש צורך בלימוד מעמיק של התכנים העיוניים הנוגעים להכרת מרחב התעבורה, לרכישת בקיאות במערכת החוקים והתמרורים ולהשגת יכולת גבוהה להחליט באופן שקול ולהגיב באופן נבון ואחראי. בתוכנית משולבים נושאי לימוד המכינים את התלמידים למבחן העיוני, מבחן התיאוריה, שייערך כמבחן ארצי עם סיום לימוד התוכנית.

מטרות כלליות

1. הבנת יחסי הגומלין שבין הנהגים, משתמשי הדרך האחרים, כלי הרכב, הדרך והסביבה.
2. הכשרת בני הנוער לשמש בעתיד כנהגים, כנוסעים ברכב, כמשתמשי דרך וצרכני תחבורה וכהולכי רגל.
3. הקניית ידע, הבנה ומיומנויות הדרושים לקבלת החלטות ולתפקוד יעיל ובטוח במרחב התעבורתי.
4. פיתוח מודעות לבטיחות בדרכים תוך הכרה במגבלות הנהג, מודעות לסיכונים ולסכנות בדרך ומניעת טעויות, וכל זאת, תוך מהלך אימוץ העקרונות והכללים של הנהיגה המונעת.

5. הכרה והפנמה של ערכים כמו כבוד האדם, קדושת החיים, שמירת החוק, אחריות אישית, חברות, סובלנות, הוגנות, עזרה הדדית וערבות הדדית.
6. פיתוח יכולות רגשית, חברתיות וערכיות הנחוצות להתנהלות בדרך בכלל, ולביצוע מטלת הנהיגה בפרט. טיפוח ההבנה וההכרה שהדרך היא משאב משותף של בני אדם שבמהלך השימוש בה נדרש שיתוף פעולה בין הלוקחים בה חלק, גילוי אמפתיה, התחשבות, ויתור, נינוחות וסובלנות וכבוד לזולת.
7. הקניית ידע על חוקי התעבורה והבטיחות בדרכים, העמקת הבנתם, טיפוח מודעות לחשיבותם והקניית הרגלים לשמירתם.
8. הכנת התלמידים למבחן העיוני (מבחן התיאוריה) לקראת נהיגה, הכוללת רכישה של מיומנויות הנדרשות להתמודדות עם המבחן.

עקרונות התוכנית

כל אחד מנושאי התוכנית יכלול שלושה מרכיבים:

- הידע העיוני בהתאם לנדרש לקבלת רישיון נהיגה (התיאוריה).
- תוכני העמקה והעשרה הקשורים לתהליך הנהיגה שהם בזיקה לנושא הלימוד.
- היבטים של הגורם האנושי הקשורים לסוגיה הנלמדת.

עקרונות הקשורים לתוכן

1. העברת המסרים בתוכנית לא תהיה באמצעות הפחדה הגורמת לאי-נוחות, לזעם ולייאוש – דרך הגורמת ל"התגוננות" של האדם מול המסר המפחיד באמצעות תהליכי הדחקה, הכחשה ושכחה, ואיננה מספקת כלים להתמודדות נאותה עם מטלות הדרך. כדי להתנהג כהלכה יש להבין לעומק את המציאות שבה מתפתחים דפוסי ההתנהגות, לשקול את הדברים באופן מושכל, לחזות מצבי סיכון ולהחליט החלטות המובילות לפתרונות ראויים.
2. שילוב מאוזן של למידה קוגניטיבית ולמידה חווייתית-רגשית. ידיעת המציאות התעבורתית והבנתה תוך שימת דגש על החשיבה ועל הניתוח הרציונלי מתוך שיקול דעת מבוסס, יחד עם למידה חווייתית-רגשית המסייעת ליצור מוכנות ופתיחות ללמידה וכמנוף להמרצת תהליכים הנדרשים לשינוי עמדות, שינוי גישה ושינוי התנהגות.
3. הדגשת ההיבט היישומי, התנהגותי – הדגש מבחינת התכנים הוא על הידע המעשי ועל המיומנויות המעשיות. הידע העיוני בא לתרום להבנת הידע המעשי ולשרת את מיומנויות הביצוע המעשיות. כמובן שגם הלימוד לקראת מבחן התיאוריה הוא בעל ערך מעשי רב.
4. התכונות ראויה לקראת נהיגה מותנית בין השאר בעמדות חיוביות, בערכים ובאמונות בנושאים אלה. ידע והבנה מעמיקים ייבחנו, בין השאר, על-פי מידת תרומתם לעיצוב עמדות וערכים שעליהם מושתתת התנהגות-דרך נכונה.

5. מאחר שלהתנהלות במרחב התעבורתי ובוודאי למטלת הנהיגה ישנם היבטים פסיכולוגיים ורגשיים, יש לעסוק גם בהכנה הנפשית ולהקנות כלים מעשיים ומיומנויות לקראת ההתמודדות הרגשית.
6. גישות המתבססות על עירור מוטיבציה (מילוי צרכים כמו תחושת ביטחון, תחושת השתייכות, תחושת מסוגלות ואוטונומיה) – התייחסות אמפתית לצורכי בני הנוער באופן שאינו מתנשא אלא מתחבר לצרכים אלה. בין השאר, יכולה ההכנה ללימוד העיוני לקראת נהיגה (מבחן התיאוריה) לשמש כגורם המעורר מוטיבציה ללמידה.
7. קישור הנלמד בתוכנית החינוך התעבורתי עם הנלמד בתחומי ידע אחרים (פסיכולוגיה, סוציולוגיה, פיזיקה, טכנולוגיה, אזרחות ועוד). קישור נושאי התוכנית לאירועים אקטואליים וללמידה מחויות הלומדים בחיי היום-יום.

עקרונות הקשורים לארגון הלמידה

- רצוי שהפעלת התוכנית תלווה על-ידי צוות היגוי בית-ספרי אשר יהיו שותפים בו, בין השאר, הרכז לבטיחות בדרכים, מחנכי הכיתות, הרכז לחינוך החברתי, יועצות חינוכיות, מורי הזה"ב, נציגי הורים ונציגי תלמידים.
- רצוי שהפעילויות שנושאתן הוא הגורם האנושי תהיינה מתואמות עם פעילויות אחרות בבית-הספר בנושאים כמו: מניעת שימוש באלכוהול ובסמים, מניעת אלימות ועוד. בחלק מהמקרים ניתן אף שגורמים מתוך בית-הספר, יועצות חינוכיות למשל, יהיו שותפים למימוש הפעילויות האלה.
- תיאום נושאי הוראה בין-תחומיים עם מורי המקצועות האחרים.
- שיתוף הורים: במסגרת התוכנית ייעשה מאמץ רב לשתף את ההורים בתהליך הלימודי. לאור העובדה שההורים הם הגורם העיקרי המשפיע על צעירים בכל הקשור למניעת מצבי סיכון ומניעת תאונות דרכים, תכוון התוכנית גם להביא למודעות ההורים את תפקידם המורכב בתחום זה, להפוך אותם לשותפים חשובים בעיצוב דפוסי הנהיגה של ילדיהם ולהשפיע על השיח שבינם לבין ילדיהם.

היבטים הקשורים לנהיגת צעירים

- שיעור המעורבות בתאונות דרכים של נהגים צעירים בגילים 17-24 גבוה בהרבה משיעור המעורבות בתאונות דרכים של נהגים מבוגרים יותר.
- הוותק והניסיון הם גורם מרכזי בצמצום המעורבות בתאונות דרכים – שיעור המעורבות בתאונות דרכים של נהגים בעלי ותק וניסיון עד שנתיים בנהיגה גבוה בהרבה משיעור המעורבות הממוצע של כלל הנהגים בעלי ותק רב יותר בנהיגה.

- מעורבותם הגבוהה של נהגים צעירים בתאונות קשורה לחוסר הניסיון בנהיגה, לחוסר מודעות מספקת לסכנות שבדרך, לנטייה ליטול סיכונים, להשפעות של לחץ חברתי לרצון להפגין יכולת ביצוע אישית, לנהיגה בשעות חשכה כאשר הנהגים עייפים, לשתית אלכוהול ולמהירות גבוהה.
- מעורבותם של נהגים צעירים בתאונות קשות קשורה גם לביצוע עבירות תנועה בשיעור גבוה בהרבה מזה של נהגים מבוגרים יותר. עבירת המהירות המופרזת שכיחה יותר בקרב נהגים צעירים כגורם לתאונות קטלניות.
- הגורמים לתאונות בגיל צעיר:
 - ✓ נהיגה במהירות מופרזת
 - ✓ סטייה מנתיב
 - ✓ אי-ציות לתמרורים
 - ✓ אי-מתן זכות קדימה
 - ✓ ביצוע לא נכון של פניות
 - ✓ עקיפות חפוזות
 - ✓ אי-שמירת רווח מלפנים
- כמו כן, תאונות רבות שבהן מעורבים צעירים הן **תאונות יחיד** – התהפכות, התנגשות ברכב חונה ובעצמים דוממים, החלקות וירידה מהכביש. תאונות אלה תלויות בעיקר בהתנהגות הנהג עצמו ובשליטתו ברכב ופחות בגורמים חיצוניים שונים.
- שיעור התאונות בקרב נהגים צעירים עולה באופן משמעותי כאשר נוכחים ברכב נוסעים נוספים בגילאי העשרה, במיוחד בנים. הלחץ החברתי המופעל על-ידם או מחשבות הנהג על הציפיות של חבריו ממנו, הם גורמים בעלי השפעה על אופי נהיגתו.
- נהיגה בשעות החשכה מסוכנת יותר מאשר נהיגה בשעות היום, במיוחד בגילאים 17-24. הסיכוי שצעיר יהיה מעורב בתאונת לילה גבוה פי 5 - 10 מהסיכוי לתאונה ביום.
- נטילת סיכונים היא הגורם העיקרי המסביר מעורבות בתאונות, בין אם נטילת הסיכון הייתה משום שהנהג אינו חש סיכון-יתר או שנטל סיכון באופן מודע כתוצאה מנסיבות או מרצון להגיע במהירות אל היעד (למשל, עקיפה כאשר רכב מגיע ממול).
- ✓ נהגים צעירים מייחסים לנהיגה סיכונים שונים מאשר נהגים מבוגרים יותר.
- ✓ נהגים צעירים חושבים שסיכוייהם להיות מעורבים בתאונה קטן בהשוואה להערכת נהגים מבוגרים.
- ✓ נהגים צעירים מעריכים פחות מאשר נהגים מבוגרים את המהירות בנהיגה כגורם לסיכון.
- ✓ לאחר תקופת הנהיגה הראשונה מפגינים הנהגים הצעירים הערכה עצמית גבוהה ביחס לתפקודם כנהגים במידה רבה יותר מאשר נהגים מבוגרים וותיקים. הערכה עצמית זו מתורגמת לתחושת אופטימיות ולאמונה בכישוריהם כנהגים במידה שתאפשר להם לצאת בשלום ממצב מסוכן.

מאפייני קבוצת הגיל (כיתות י' – קבוצת הגיל: 15 - 16)

- גיל שבו מתחילה התעניינות מעשית בלימודי נהיגה ורצון לקבל רישיון נהיגה בהקדם. זהו הגיל שבו מתחילים חלק מהתלמידים ללמוד נהיגה ברכב דו-גלגלי, והרצון להוציא רישיון נהיגה מוקדם ככל שניתן נמצא בשיאו, ובמקרים רבים זה הזמן שבו מתחילים את הלימוד העיוני (מבחן התיאוריה).
- בשכבת גיל זו ניתן לפתח חשיבה והבנה מעמיקות בנושאים היפותטיים עתידיים. ומאחר שמדובר במשתמשי דרך אשר המרחב התעבורתי אינו זר להם והתעניינותם בהיבטים של נהיגה הולכת וגוברת, ניתן ליצור תהליך לימודי בעל ערך לא רק בסוגיות מוחשיות (הליכה ברגל, רכיבה על אופניים וכו'), אלא גם בסוגיות שעניינן הנהג - הבהרת מניעיו, תכונותיו, יכולותיו ומגבלותיו של הצעיר בהקשר לנהיגה.
- בשלב זה יכול התלמיד להתמודד עם תכנים עיוניים מופשטים, עם סוגיות טכנולוגיות ועם נושאים הלקוחים מעולם הפיזיקה והמכניקה, כמו גם סוגיות אנושיות וחברתיות, והוא יודע להעמיד אלה מול אלה שיקולים צולבים והתייחסויות רב-ממדיות לבחירת פתרון בטיחותי.
- התלמידים צופים פעילים בתהליכי נהיגה, מעורבים בתהליכים אלה ובעלי דעה ההולכת ומתגבשת בהם. הם מרבים לנסוע עם נהגים צעירים, פעמים רבות בשעות הלילה המאוחרות – מסיבות ובילויים, חיפוש ריגושים ועוד.
- נסיעה עם נהגים צעירים בולטת עוד יותר אצל הבנות בשכבת גיל זו אשר מבלות עם בנים בוגרים יותר, נהגים צעירים. הבנות יכולות להיות גורם ממתן ומגביר בטיחות בעת הנסיעה ברכב.

מאפייני קבוצת הגיל וביטויים בנהיגה

הנהיגה מעניקה הזדמנות לסיפוק צרכים ודחפים המאפיינים את גיל ההתבגרות. להלן תיאור הקשר בין אפיוני גיל ההתבגרות לבין סיפוק הצרכים שמעניקה הנהיגה:

- תחושת אומניפוטנטיות (כל יכול) – הישיבה ברכב והשליטה בהגה מחזקים במתבגר את תחושת האומניפוטנטיות והעצמאות.
- הצורך לכבוש מרחבים – המכונית מאפשרת למתבגר לגמוע מרחקים, כושר ניידות.
- צורך בחופש ושחרור מתלות – ניהול עצמי, נסיעה בכל שעה ללא תלות במבוגרים ובתחבורה ציבורית.
- רצון לפרוץ גבולות – במכונית המתבגר הוא המנהל והשולט: ברצונו יישמע לתמרורים וברצונו יקבע אותם בעצמו. אי-ציות לתמרורים מסמל עבורו ביטוי למרד בחברה ובגבולות.

- יצר הרפתקנות – נהיגה מהירה, עקיפות, "ביצועים" ותחרות עם מכונות אחרות, מספקים למתבגר ריגוש וממלאים את הצורך שלו בנטיילת סיכונים. ההסתכנות מאפשרת למתבגר לבדוק את גבולותיו כשווה בין שווים במרחב שבו נוסעים המבוגרים.
- כושר ניתוח והפשטה (פתרון בעיות) – על הכביש יכול המתבגר להוכיח את עליונותו, לקבל החלטות אישיות ולפתור בעיות על-פי דרכו.
- צורך להשתייך לקבוצת השווים – נהיגה בליוויית חברים, בן/בת זוג ומימוש צרכים חברתיים: לעיתים תגובות החברים מחזקות את ערכו בעיניהם.
- אחריות – הנהיגה מאפשרת למתבגר לממש את אחריותו כלפי עצמו, כלפי חבריו או בהקשר לאחזקת הרכב.

שיטות ודרכי הוראה

1. למידה פעילה ותהליכי לימוד של חקר ופתרון בעיות

2. זיהוי תפיסות שגויות ותיקון: בתחום הנהיגה והבטיחות בדרכים מקובלות על בני הנוער תפיסות שגויות של המציאות השונות מאלה של אנשי המקצוע והמדענים. יש לבדוק את הידע המוקדם של הלומדים, ולהביא בחשבון את התפיסות השגויות על מנת לעקור מהשורש כתנאי להוראה משמעותית. התעלמות מהן בתהליך לימוד החומר עלולה לגרום לטעויות שתגררנה תאונות דרכים.

3. ניתוח אירועים ודיונים בדילמה: הצגת אירועים הקשורים לפעילות במרחב התעבורתי ולמצבים בעייתיים שנוצרים במהלך מימוש המטרות שבדרך, עם הבלטת הקונפליקט, האפשרויות המגוונות לפתרון והלבטים הכרוכים בהן. וכל זאת, באופן שיוביל את התלמידים לגבש חשיבה עצמאית ולפתח יכולת לשקול את הדברים בכובד ראש.

4. משחקי תפקידים וסימולציות: יאפשרו להדגים בדרך של התנסות וחוויה אישית את הבעייתיות שנוצרת כאשר אינטרסים מתנגשים ואת הצורך למצוא פתרון מוסכם. כל אלה יתרמו לגיבוש החשיבה ולאיווץ הערכים שאליהם אנו שואפים.

5. שימוש נרחב בטכנולוגיות מגוונות:

- ✓ שימוש באינטרנט לצורך חיפוש מידע בנושאי התוכנית: ניתוח אירועים אקטואליים, ובכללם תאונות דרכים, מפגעים בדרך, מאמרים, חוקים ותהליכי חקיקה, פסקי דין, נתוני הלמ"ס ועוד.
- ✓ מולטימדיה – סרטים, אנימציות ומצגות, לומדות, סימולציות מחשב ותרגול.
- ✓ שילוב טכנולוגיות חדשניות לשיתוף כמו הפייסבוק, בלוגים, אפליקציות מיוחדות ועוד.

6. ה"חוף" כסביבת הלמידה: התוכנית מיועדת להכשיר את התלמידים לפעול כראוי במרחב התעבורתי. ככל שניתן, על סביבת הלמידה להיות הדרך, הכביש והרחוב, כאשר אלה מספקים את החומרים ללמידה. עלינו לזכור, שבהקשר שבו אנו עוסקים, הכיתה היא ה"מעבדה" והרחוב הוא המציאות (!) ולא להיפך. סביבת ה"חוף" מזמנת אפשרויות כמו תצפיות, ראיונות והתנסויות אישיות בפועל.

7. סיעור מוחין: מתודה קבוצתית להעלאת רעיונות רבים ככל האפשר ולהתמקדות בחשיבה יצירתית. מתודה זו מאפשרת לכל המשתתפים להציע את שעולה בדעתם ולתרום את חלקם ללא תלות בדברי קודמיהם וללא חשש מביקורת. סיעור מוחין מאפשר לעורר תגובות ספונטניות ואסוציאציות בנושא או במושג באופן המאפשר להכיר את חשיבתם האינטואיטיבית והספונטנית של התלמידים ללא מסננים וללא חסמים.

8. פעילויות ייעודיות ללימוד לקראת המבחן העיוני - התיאוריה

- ✓ לימוד ספר הדרכה עיוני, מבחנים לדוגמה של אגף הרישוי במשרד התחבורה וחומרי לימוד אחרים המצויים באינטרנט.
- ✓ עריכת מבחנים המורכבים משאלות לדוגמה המופיעות במבחני התיאוריה. תוכני המבחנים יתייחסו לנושאי הלימוד שבתוכנית, או לחלופין, מבחנים כוללים ורחבים המדמים מבחן תיאוריה שלם.

נושאי התוכנית

נושא מס' 1: מבוא לתוכנית (1 שעה)

- ✓ מאפייני המרחב התעבורתי
- ✓ היבטים בנהיגת צעירים, מעורבות צעירים בתאונות דרכים וגורמי תאונות בגיל הצעיר
- ✓ זיהוי סכנות בדרך – מורכבותה של מטלת הנהיגה
- ✓ מתי אפשר להיות נהגים ותהליך קבלת רישיון

נושא מס' 2: היבטים של תקשורת בדרך (2 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

שפות התעבורה בדרך, תמרורים וחוקים כחלק משפת התעבורה, שימוש באורות, איתותים

העמקה והעשרה:

- ✓ מה כוללת שפת התעבורה בדרך ולשם מה זקוקים לה
- ✓ מקורות מידע בדרך ו"סימנים מעידים"
- ✓ זיהוי ואבחון "סימנים מעידים"
- ✓ התנהגות ראויה ואחריות לביצוע לנוכח הרמזים שבדרך

נושא מס' 3: אחריות המשתמשים בדרך והחוק במרחב התעבורתי (2 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

- ✓ חובת הזהירות הכללית
- ✓ אחריות לרישיונות ולביטוחים, לתקינות הרכב ולמשתמשי הדרך האחרים
- ✓ מדרג הציות
- ✓ התמרורים כחלק ממערכת החוקים
- ✓ מערכת אכיפת חוקי התעבורה, שיטת הניקוד בעבירות התנועה

העמקה והעשרה:

מהותם של דיני התעבורה והציות להם, כולל בירור ביחס למשמעות של החוקים עבור כל תלמיד באופן אישי.

נושא מס' 4: עקרונות ההתנהגות הבטיחותית (1 שעה)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

היכרות מעמיקה עם תקנות התעבורה שהם ביטוי מעשי לעקרונות ההתנהגות הבטיחותית.

העמקה והעשרה:

היכרות עם העקרונות להתנהגות הבטיחותית כיסודות להצלחת חיים מבחינת הנהגים ומשתמשי הדרך האחרים.

נושא מס' 5: הדרך והסביבה (1 שעה)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

הדרך וחלקיה, סוגי דרכים, רשת דרכים, נתיבים וכיווני נסיעה

העמקה והעשרה:

- ✓ הצרכים והתפקידים שממלאת מערכת התעבורה
- ✓ קונפליקטים בדרך

נושא מס' 6: הנוסעים ברכב – ההיבט החברתי של הנהיגה והנסיעה ברכב (3 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

מספר הנוסעים ברכב, אחריות הנהג להבטחת שלומם של הנוסעים, חובת החגירה וחובות אחרות המוטלות על הנוסעים ברכב.

העמקה והעשרה:

לחץ חברתי כולל הנטייה לנטילת סיכונים והשפעת הקבוצה על קבלת ההחלטות, היכולת של נוסעי הרכב להשפיע על הנהג באופן שלילי וחיובי, אסרטיביות ואחריות אישית, אחריות הנוסעים ברכב, יחסי נוסע-נהג, אני-עצמי ולחץ חברתי.

נושא מס' 7: רכב דו-גלגלי: האופנוע (2 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

תקנות התעבורה הנוגעות לרכב דו-גלגלי

העמקה והעשרה:

מגבלות היציבות של רכב דו-גלגלי, גוף הרוכב כרכיב שליטה באופנוע, לבוש המגן, היגוי האופנוע ובלימתו בהתחשב בכוחות הפועלים על הרכב, נראות מוגבלת בגלל צללית קטנה, השפעת מזג האוויר על הרכיבה על האופנוע.

נושא מס' 8: רכב דו-גלגלי: אופניים חשמליים (2 שעות)

ההיבט הרעיוני (התיאוריה):

- ✓ התקינה בישראל הנוגעת לאופניים חשמליים.
- ✓ תקנות התעבורה הקשורות לרכיבה על האופניים חשמליים.

העמקה והעשרה:

- ✓ כללי רכיבה נכונה על אופניים ועל אופניים חשמליים.
- ✓ יתרונות וחסרונות ברכיבה על אופניים חשמליים, ביטוח רוכבי אופניים.
- ✓ השתלבות האופניים חשמליים במרחב התעבורתי.
- ✓ מעורבות האופניים חשמליים בתאונות דרכים.

נושא מס' 9: מהירות, מהירות מופרזת ונטילת סיכונים (3 שעות)

ההיבט הרעיוני (התיאוריה):

- ✓ מהירות מרבית מותרת, מהירות מופרזת ומהירות סבירה.
- ✓ מהירות על-פי סוגי דרכים, והקשר בין המהירות הסבירה לבין סוגי הדרכים ותנאי הדרך.

העמקה והעשרה:

- ✓ המהירות – בחירתה והתאמתה לתנאי הדרך, הקשר בין מהירות ומגבלות השליטה ברכב, הקשר בין מהירות וגורמי התאונות / חומרת התוצאות.
- ✓ למה אנשים נוהגים במהירות גבוהה?
- ✓ גורמים וסיבות לנטילת סיכונים, תחומי נטילת סיכון, מצבי נטילת סיכון בדרך, מודעות אישית לנטילת סיכונים.

נושא מס' 10: זמן תגובה ומרחק עצירה (3 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

- ✓ מרחק תגובה + מרחק בלימה = מרחק עצירה
- ✓ גורמים המשפיעים על מרחק התגובה ועל מרחק הבלימה.
- ✓ תקנות תעבורה שבזיקה לזמן תגובה, לזמן בלימה ולמרחק עצירה.

העמקה והעשרה:

- ✓ ההסבר המדעי להיווצרות זמן תגובה וזמן בלימה.
- ✓ גורמים אנושיים המשפיעים על זמן תגובה.
- ✓ מצב הדרך ומצב הרכב המשפיעים על מרחק הבלימה.

נושא מס' 11: הסח הדעת בנהיגה (2 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

פעולות האסורות בעת נהיגה ברכב (שימוש בטלפון החכם, שתייה ואכילה, התעסקות יתר ב"כפתורי" מערכות הרכב וכד').

העמקה והעשרה:

קשב, ריכוז, תשומת לב והסח הדעת בנהיגה, הצורך למנוע הסחות דעת, הגורמים המשפיעים על האטה בתהליך קבלת החלטות ובתגובת הנהג, טכנולוגיות חדשניות המשפיעות על הסח הדעת וטכנולוגיות המסייעות לנהג בעת מצבים של הסח הדעת.

נושא מס' 12: תפיסת סיכונים וזיהוי מוקדם של סכנות (2 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

חובת הזהירות הכללית, תמרורים ותקנות המתייחסים לנהיגה בסביבות שונות ובתנאי דרך מגוונים.

העמקה והעשרה:

- ✓ תפיסה וגבולות היכולת התפיסתית.

- ✓ סכנות ממשיות וסכנות פוטנציאליות, תפיסת סיכון בדרך.
- ✓ ההקשר – הקשר בין סביבת הנהיגה וסוגי הדרכים לבין סכנות אפשריות.
- ✓ נהיגה מונעת – התנהלות בדרך בהתאם למאפייניה ולסכנות הצפויות.

נושא מס' 13: אלכוהול ונהיגה (3 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

חוקים ותקנות בנושאי אלכוהול ונהיגה

העמקה והעשרה:

- ✓ השפעת האלכוהול על מערכות הגוף.
- ✓ הסימנים החזותיים המעידים על נהיגה בשכרות.
- ✓ השיבושים העיקריים ביכולת הנהיגה במצב של שכרות.
- ✓ קבלת החלטות אישיות בנושא אלכוהול ונהיגה.

נושא מס' 14: נהיגה בסביבה עירונית (2 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

מאפייני הדרך העירונית, סוגי דרכים בסביבה עירונית, מהירות בדרך העירונית, עצירה, חנייה, פניות, החלפת נתיבים, אזורי מיתון תנועה, תקנות, תמרורים ורמזורים בסביבה עירונית.

העמקה והעשרה:

- ✓ נהיגה בימין הדרך, נת"צים, התנהלות ביחס להולכי רגל.
- ✓ זיהוי מוקדם של סכנות בסביבה עירונית.

נושא מס' 15: הצומת (2 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

הגדרת צומת וסוגי צמתים, תמרורים בצומת, חוקי חציית צומת, תקנות זכות קדימה, מדרג הציות.

העמקה והעשרה:

- ✓ התנהלות בצומת (התקרבות, מיקום וחצייה), התנהלות ביחס למשתמשי הדרך האחרים. למה קורות תאונות בצומת?
- ✓ זכות קדימה: הדרך כמשאב משותף. שיתוף ותחרותיות בדרך, ערכים בדרכים, מתן זכות קדימה בדרך כערך וכסוגיית ויתור.

נושא מס' 16: נסיעה בדרך שאינה עירונית (2 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

סוגי דרכים (דרכים שאינן עירוניות ודרכים מהירות ומאפייניהן), נהיגה במחלף, נסיעה בימין הכביש, החלפת נתיבים ועקיפה, עצירה וחנייה בדרך שאינה עירונית ובדרך מהירה, מפגש עם מסילת ברזל.

העמקה והעשרה:

- ✓ שיקולים בקביעת מהירות מרבית לפי סוגי הכבישים.
- ✓ תפיסת סיכונים וזיהוי מוקדם של סכנות בהקשר לנסיעה בדרכים בין-עירוניות ובדרך מהירה (בפרט במהירות גבוהה) וזיהוי מוקדם של סכנות.
- ✓ נסיעה בימין הדרך, ירידה לשול, התמזגויות.

נושא מס' 17: נהיגה בתנאים מכבידים (לימוד פרטני. חזרה בשיעורי הרענון)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

תקנות תעבורה בנהיגה בתנאים מכבידים

העמקה והעשרה:

- ✓ תנאי טבע המקשים על הנהיגה (גשם, רוחות תוך דגש על רוחות צד, שלג, כפור, ערפל, שרב ועומסי חום).
- ✓ תנאי דרך מורכבים המקשים על הנהיגה.
- ☒ כביש מפותל בדגש על דרך הררית מתפתלת, כביש צר, שוליים נמוכים, עקומות חדות.
- ☒ מקומות שיש בהם "שטחים מתים" בתחום חוסר השליטה.
- ☒ הקשר בין תנאי טבע וזיהוי מוקדם של סכנות.
- ☒ הקשר בין מקומות ומצבים שיש בהם "שטחים מתים" לבין זיהוי מוקדם של סכנות.

נושא מס' 18: הפעלת הרכב בבטחה (לימוד פרטני. חזרה בשיעורי הרענון)

ההיבט העיוני (התיאוריה)

תקנות תקינות הרכב

העמקה והעשרה:

- ✓ מערכות הרכב ואופן הטיפול בהן (למשל: בדיקת שמן, בדיקת תקינות צמיגים ועוד), מראות הרכב והשימוש בהן.
- ✓ מערכת מתקדמות לבטיחות בנהיגה.
- ✓ הקשר בין טיפול נכון במערכות הרכב השונות להפעלה בטוחה של הרכב.

נושא מס' 19: שליטה ברכב (לימוד פרטני. חזרה בשיעורי הרענון)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

תקנות והנחיות לנהיגה במצבים שנוצרות בהם בעיות שליטה ייחודיות ברכב.

העמקה והעשרה:

מערכות השליטה ברכב, בלימה ובלימת חירום, נסיעה לאחור, נהיגה בעלייה ובריידה במורד תלול ומתמשך, נסיעה לאחור, ירידה ועלייה משול הדרך, תפעול הרכב כאשר נגרם נקר (פנצ'ר), התקני הרכב ואופן השימוש בהם.

נושא מס' 20: נהיגת לילה (לימוד פרטני. חזרה בשיעורי הרענון)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

מערכת התאורה ברכב, תקנות הדלקת אורות בחשיכה, סינוור, השפעת הראייה בחשיכה על הנהיגה, המהירות הסבירה בשעות החשיכה.

העמקה והעשרה:

עייפות בנהיגה: הגורמים הפיזיולוגיים לעייפות, השפעת העייפות על הנהיגה והדרכים להתמודד עם עייפות בנהיגה.

נושא מס' 21: תאונת דרכים ו"כמעט תאונה" (1 שעה)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

- ✓ חובות הנהג לאחר תאונה שבה היה מעורב, עם נפגעים ובלי נפגעים.
- ✓ חובות הנהג במקום שבו אירעה תאונה אשר הוא אישית לא היה מעורב בה.

העמקה והעשרה:

- ✓ מצבי "כמעט תאונה" - הצורך במעטפת בטיחות, זיהוי מוקדם של סכנות פוטנציאליות וממשיות וקבלת החלטות ראויה.
- ✓ תאונות "פגע וברח".

נושא מס' 22: תהליך קבלת רישיון ונהיגה בליווי (2 שעות)

ההיבט העיוני (התיאוריה):

חובת נשיאה של רישיון לנהיגה ברכב מנועי והתנאים הנדרשים לקבלת הרישיון, מיהו "נהג חדש", הרישיון המדורג, חובות הליווי.

העמקה והעשרה:

- ✓ איך לבצע את תהליך הליווי באופן יעיל?
- ✓ אני ונהיגה, מהי נהיגה עבורי, אני. נהיגה וליווי.